

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 31-05-2022 – Kabul/ACCEPTED: 22-06-2022

Sosyal Dışlanmanın İşsizlik ve Siyasal Katılım İlişkisinin Ortaya Konulmasına Dair Bir Araştırma: Ardahan Üniversitesi İİBF Öğrencileri Örneği

*A Research on the Relationship of Social Exclusion with Unemployment and Political Participation:
Example of Ardahan University FEAS Students*

Sibel CENGİZ¹ | Kutay ÜSTÜN² | Berivan VARGÜN³

Abstract

In general terms, social exclusion is defined as a situation in which individuals cannot fully participate in economic, social, political and cultural life and at the same time the process that maintains this situation. It is possible to consider social exclusion under political, economic and social dimensions. Although social exclusion is a multidimensional concept, it becomes more visible in society with unemployment. In this study, it is aimed to reveal the views and awareness of young people about social exclusion, unemployment, socio-economic

Öz

Genel anlamda sosyal dışlanma; bireylerin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşama tam olarak katılmadığı bir durumu ve aynı zamanda bu durumu sürdüren süreç olarak tanımlanmaktadır. Sosyal dışlanmanın boyutlarını; siyasal, ekonomik ve sosyal boyut altında ele almak mümkündür. Sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavram olmasına rağmen, işsizlikle beraber toplumda daha görünür hale gelmektedir. Bu çalışmada gençlerin sosyal dışlanma, işsizlik, sosyo-ekonomik durum ve siyasal katılım hakkındaki görüş ve

¹ Sibel CENGİZ, Prof. Dr., Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, sibelcengiz@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3582-5454.

² Kutay ÜSTÜN, Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, kutayustun@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2572-2264

³ Berivan VARGÜN, Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, berivanvargun@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8984-3607

status and political participation. In the field study conducted in the 2018-2019 academic year with the students studying in the Political Science and Public Administration and Economics Departments of the Faculty of Economics and Administrative Sciences of Ardahan University, a questionnaire, one of the quantitative research method data collection techniques, was applied. 110 students participated in the research and the data were analyzed with the SPSS 20.0 package program. As a result of the study, it was revealed that unemployment leads to social exclusion and that students do not trust political institutions in the solution of unemployment. In addition to this result, it has been understood that the income deprivation that students will encounter due to unemployment will cause social exclusion and at the same time, unemployment anxiety will have psychological and socio-economic consequences. As a solution to the social exclusion caused by unemployment and the decrease in trust in political institutions, the concept of social inclusion and the creation of social policy measures that increase welfare have been proposed.

Keywords: Unemployment, Social Exclusion, Political Participation, Politics, Students,

farkındalıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ile İktisat Bölümü dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilerle 2018-2019 Eğitim Öğrenim döneminde yapılan alan çalışmasında nicel araştırma yöntemi veri toplama tekniklerinden anket uygulamasına gidilmiştir. Araştırmaya 110 öğrenci katılmış olup veriler, SPSS 20.0 paket programıyla çözümlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, işsizliğin sosyal dışlanmaya yol açtığı ve öğrencilerin işsizliğin çözümünde siyasal kurumlara güvenmedikleri ortaya konulmuştur. Bu sonuca ilaveten öğrencilerin işsizlik nedeniyle karşılaştıkları gelir yoksunluğunun sosyal dışlanmaya neden olacağı ve aynı zamanda işsizlik kaygısının psikolojik ve sosyo-ekonomik sonuçlar doğuracağı anlaşılmıştır. İşsizliğin yol açtığı sosyal dışlanma ve siyasi kurumlara güvenin azalmasına çözüm olarak, sosyal içerme kavramı ve refahı artıran sosyal politika önlemlerinin oluşturulması önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: İşsizlik, Sosyal Dışlanma, Siyasal Katılım, Siyaset, Öğrenciler,

Giriş

Sosyal dışlanma, karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Sosyal dışlanma terimi ilk defa Fransızlar tarafından kullanılmıştır. Fransa'nın sosyal eylemden sorumlu devlet bakanı René Lenoir, 1974 yılında belirli insan grupları (zihinsel ve fiziksel engelli, intihara meyilli, yaşlı engelliler, istismara uğramış çocuklar, uyuşturucu bağımlıları, suçlular, bekar ebeveynler, sorunlu haneler, marjinal, asosyal kişiler ve diğer “sosyal uyumsuzluklar”) olarak sıraladığı Fransa nüfusunun onda birini oluşturduğunu tahmin ettiği ve ancak sosyal alan dışında kalan savunmasız bireyleri, sosyal dışlanmışlar olarak kabul etmiştir (Silver,1994). Dolayısıyla Fransız Cumhuriyetçi düşüncesinde sosyal dışlanma, toplum ile birey arasındaki ilişkinin bozulmasına yol açan bir “sosyal dışlanmışlık” veya “sosyal ayrılma” sürecini ifade

eder (Sen, 1990). Genel olarak sosyal dışlanma; bireylerin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşama tam olarak katılmadığı bir durumu ve aynı zamanda bu durumu sürdüren süreç olarak tanımlanır (United Nations (Birleşmiş Milletler), 2016, s. 18). Walker ve Walker (1997, s. 8), sosyal dışlanmayı bireyin toplumla bütünleşmesini sağlayan sivil, siyasal, ekonomik ve sosyal haklara, bazı kişi ve grupların ulaşamaması olarak tanımlarken De Haan, kavramın iki boyutu üzerinde durmuştur. De Haan, ilk olarak “yoksunluğa” dikkat çekmiş ve yoksunluk kavramını; iş, kazanç, konut, tüketim, eğitim gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması olarak tanımlamıştır. Yoksunlukta kişinin aynı anda farklı pek çok şeyden (ekonomik, sosyal ve siyasal) mahrum kalarak sosyal dışlanmaya maruz kalabileceği vurgulanmıştır. De Haan, sosyal dışlanmanın ikinci olarak “ilişki ve süreç” üzerine odaklanan bir kavram olduğunu da ortaya koymuştur (2000, s. 26).

Silver ve Daly, sosyal dışlanma kavramının oldukça çağrışımıcı, muğlak, çok boyutlu ve esnek olması sebebiyle çok farklı şekillerde tanımlanabilecek bir kavram olduğuna dikkat çekmiştir (2008, s. 538). Silver ve Daly, sosyal dışlanmayı “sosyal bağların” kopması olarak tanımlarken, bu olguyu sadece ekonomik açıdan incelemenin yetersizliğini de dile getirmiştir (2008, s. 541).

Saraceno'nun (2002) sosyal dışlanma tanımı, De Haan'ın sosyal dışlanma tanımıyla benzerlik göstermektedir. Ona göre bireyin çalışma hakkının elinden alınması ile eğitim, sağlık, hukuk, siyasal katılım gibi vatandaşlık haklarından mahrum olması sosyal dışlanmanın iki önemli özelliğidir (2002, s. 14). Kültürel örgütlenme süreçleri çerçevesinde; çalışma ve vatandaşlık haklarından yoksun bırakılanlar veya bu haklardan yeterince yararlanamayanlar, sosyal düzenden uzaklaştırılarak dışlanırlar.

Sosyal dışlanma kavramı, sadece gelir ya da servet eksikliği ile değil, aynı zamanda sembolik dışlanma, sosyal yoksunluk ve sosyal kurumlara eksik katılımı da kapsar (Silver, 1994). Fransız Cumhuriyetçilerinin aksine, Anglo-Sakson geleneği sosyal bütünleşmeyi birey ve toplum arasındaki ilişkiden çok, bireyler arasında özgürce seçilmiş ilişkilere dayandırır. Anglo-Sakson düşüncesi, liberal paradigmaya dayanır ve toplumu, piyasa içinde rekabette atomize olmuş bireylerden oluşan bir kitle olarak görür. Bu nedenle sosyal dışlanma; gönüllü bireysel seçimleri, çıkar kalıplarını veya aktörler arasındaki sözleşmeye dayalı ilişkilerdeki ayrımcılığı, piyasa başarısızlıkları ve zorlanmayan haklar gibi sistemdeki çarpıtmaları yansıtabilir (Bhalla ve Lapeyre, 1997, ss. 414-415). Sosyal dışlanma kavramı yoksullukla yakından ilişkili olmasına karşın, birbirinden farklı kavramlardır. Yoksulluk bir sonuçken, sosyal dışlanma hem bir sonuç hem de bir süreçtir. Yoksulluk daha çok bölüşüm problemlerine odaklanırken, sosyal dışlanma sosyal ilişki problemlerine odaklanmıştır.

Sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavram olmakla birlikte sosyal ilişkilerde varlığını somutlaştırır. Sosyal dışlanmanın boyutlarını; siyasal, ekonomik ve sosyal boyut altında ele almak mümkündür. Sen (1990), ekonomik boyutu, istihdamla ilgili olarak ele almış, sosyal boyutu da ekonomik boyutla ilişkilendirmiştir. Çalışmada bu nedenle sosyal ve ekonomik boyut, sosyo-ekonomik boyut adı altında ve işgücü piyasasıyla ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Sosyal Dışlanmanın Siyasal Boyutu

Bireylerin siyasal hayattan dışlanmaları, sosyal dışlanmanın bir diğer boyutudur. İnsanların karşılaştıkları engeller nedeniyle bir araya gelip örgütlenmelerine, karar verme mekanizmalarına ve

vatandaşlık haklarına erişememeleri siyasal boyutta dışlanmaya örnek verilmektedir (Giddens, 2001, s. 402). Sosyal dışlanmanın neden olduğu mahrumiyetler temel haklardan yoksunluk boyutuyla incelenebilir. Yapılan araştırmalarda, insanların “sağlık hizmeti”, “temel eğitim”, “ekonomik refah” gibi alanlara yeterince erişemedikleri ve yoksunluklarla karşılaştıkları ortaya konulmuştur. Dolayısıyla sosyal dışlanma “temel hakların tanınmasından yoksunluk olarak veya bu hakların tanındığı yerlerde, bu hakların gerçekleşmesi için siyasal ve yasal sistemlere ulaşmadaki yoksunluk olarak” ta tanımlanmıştır (Burchardt vd., 2002, s.3).

Siyasal dışlanmaya; sosyal güvenlik, kanun önünde eşitlik, ifade özgürlüğü, siyasal katılım, fırsat eşitliği ve sendikal hakların yetersizliği neden olmaktadır. Dışlanmış olan bireyler siyasal güç kaynaklarına ulaşamadıklarından bu alandan da dışlanmaktadır. Bu durum hem siyasal olarak güçlü olan kesimlerin bu gücü elinde tutmak için diğerlerini dışlamasıyla, hem de dışlanmışların yeterli haklara sahip olmamaları nedeniyle bu güce ulaşamamaları ile ilgilidir (Sapançalı, 2005, s. 195). Karar alma mekanizmalarından dışlanma ve siyasal sürece katılımın sınırlı olması durumunun devamlı olması ile dışlanmışlığın da süreklilik gösterdiği söylenebilir.

Sosyal dışlanmanın vatandaşlık haklarıyla incelenmesi durumunda “temel haklar” ön plana çıkmaktadır. Bu görüşe göre sosyal dışlanma vatandaşlık haklarının engellenmesiyle ilgili bir durumdur ve sosyal dışlanma kavramı ile “sosyal vatandaşlık” kavramı arasında bir ilişki bulunmaktadır (Schulte, 2002, s. 121). Marshall’ın vatandaşlık hakları ile ilgili vurgulamış olduğu medeni haklardan, siyasal haklardan ve sosyal haklardan yoksun olunması ve bu hakların elde edilememesi hem sosyal dışlanmanın oluşmasına hem de “eksik vatandaşlık” (incomplete citizenship) olarak tanımlanan bir duruma işaret etmektedir (Bhalla ve Lapeyre, 1997, s. 420). Siyasal boyutta dışlanmanın oluşumunda kişilerin yerel ve ulusal boyutta karar verme süreçlerine dahil olmamaları önemli bir etkidir (Burchardt, vd., 2002, s. 31).

Siyasal katılımı siyasal karar mercilerini etkilemeye yönelik davranışlar olarak değerlendiren Nie, v.d. (1989, s. 1) bu kavramı; “vatandaşların hükümet yetkilerinin seçimini ve onların yaptıkları işleri doğrudan ve dolaylı olarak etkilemek amacıyla giriştikleri yasal eylemler” olarak tanımlamaktadır. Kapani’ye göre “siyasal katılma, toplum üyesi kişilerin (vatandaşların) siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavramdır. Katılma, basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsar” (2012, s. 130). “Siyasal katılma, bireylerin üyesi buldukları siyasal sistemdeki otoritelerin aldıkları ve alacakları kararları etkilemek üzere yaptıkları eylemlerdir” diye yapılan bir başka tanım da vardır (Kalaycıoğlu, 1984, s. 201). Vatandaşların aktif bir şekilde siyasete katılımlarının üzerinde değişik sosyo-ekonomik faktörler rol oynamaktadır. Sosyo-ekonomik faktörler, vatandaşların siyasal davranışlarında farklılaşmalara neden olmaktadır. Bu farklılaşmaların tek mantıklı açıklaması insan psikolojisiyle ilgili olmasıdır. Diğer bir ifadeyle bireylerin aktif siyasal katılımında, psikolojik faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Siyasal katılmayı etkileyen psikolojik değişkenlerin tümü katılmaya pozitif yönde etkide bulunmaz. Siyasal katılmadan uzaklaştırıcı psikolojik etkilerin de varlığından söz edebiliriz. Siyasal katılımı olumsuz etkileyen kişilik özellikleri; genel olarak dışlanmışlık, yabancılaşma ve sinizmdir. Genel olarak siyasal sistemin bireyi aşacak denli değişmesi sonucu sistemin birey için anlamsızlaşması, dışlanmışlığı ortaya

çıkarmakta ve dolayısıyla bireyi siyasal katılımdan uzaklaştırmaktadır. Benzer şekilde işsizlik, bireyde tecrit edilmişlik ve güçsüzlük gibi duyguların ortaya çıkmasına ve yabancılaşmaya sebep olmakta ve birey, inanç ve ümit yokluğuna düşmektedir. Bu durumda da birey, siyasal alana olan ilgisini ve katılım isteğini kaybetmektedir (Guistozzi ve Gangl, 2021, ss. 257-258).

Sosyal Dışlanmanın İşsizlik ve Sosyo-Ekonomik Boyutu

Bireysel açıdan bakıldığında, işsizlik farklı yollarla ve farklı derecelerde ekonomik ve sosyal duruma etki edebilir. İşsiz olmaktan ya da işini kaybetmekten kaynaklı olan kullanılabilir gelirdeki azalma, finansal kısıtları beraberinde getirir. İşsizliğin neden olduğu ekonomik kayıplar dışında, bireyin statüsünde ve sosyal ilişkilerinde de kayıplar olabilir. Sosyal dışlanma, bireylerin topluma bağlanma fırsatlarını etkileyen, çeşitli boyutlarda yoksun bırakmayı içeren, dinamik bir süreç olarak görülür. Toplumdan dışlanma; konut, gelir, eğitim, istihdam ve refah gibi temel yaşam koşullarındaki dezavantajlar olarak tanımlanabilir ve bu da “uygun” yaşam ve sosyal katılım standardını sürdürme olasılığını azaltır. Bununla birlikte, sosyal dışlanma yalnızca nesnel olarak güvencesiz bir finansal durumla değil aynı zamanda bireyin topluma ait olduğu algısı ile de belirlenir. Sosyal bütünleşmeyi tanımlayan kriterler ve standartlar büyük ölçüde öznel ve farklı bireyler tarafından farklı şekilde algılanır. Bireyin toplumun bir parçası olduğunu hissetmesi ve sosyal faaliyetlerde yer alabilmesi için, yaşamını öznel algı ve amaçlara göre şekillendirmesi büyük önem taşır (Sen, 2000).

Gelir yoksunluğu, kişilerin işsiz kalmalarından kaynaklı gelir kaybının bir kısmını telafi etmek, işsizliğin devam etmesinden kaynaklanan diğer kayıplarla da baş edememektir. Bu kayıpların bazıları, sosyal dışlanma perspektifinden ele alındığında daha iyi anlaşılabilir. Sen’in (2000) çalışmasına göre işsizliğin neden olduğu diğer kayıplar şu şekilde sıralanabilir:

Mevcut Çıktı Kaybı: İşsizlik, üretici gücün boşa harcanması demektir. Çünkü potansiyel ulusal çıktının bir kısmı işsizlik nedeniyle gerçekleşmemiştir. İşsizlik oranları çok yüksek olduğunda bu büyüklük giderek artar.

Özgürlük Kaybı ve Sosyal Dışlanma: İşsizlikle beraber derinleşen yoksulluk, karar alma özgürlüğünü kısıtlamaktadır. İşsizlik durumunda sıkışık kalmış bir birey, sosyal güvenlik kurumları tarafından mali olarak desteklene bile, çok fazla karar alma özgürlüğüne sahip olamamakta ve bu özgürlük kaybı birçok işsiz tarafından yoksunluk olarak algılanmaktadır. İşsizlik, insanları sosyal dışlanmaya iten temel bir nedensel faktör haline gelebilmektedir.

Psikolojik Zarar ve Sefalet: İşsizlik, işsizlerin yaşamlarına zarar verebildiği gibi, şiddetli yoksunluk kültürüne, sefalet ve psikolojik sorunlara sebep olabilir. İşsizlik üzerine yapılan ampirik çalışmalar, bu etkinin ne kadar ciddi olabileceğini göstermektedir. Yüksek işsizlik düzeyi, kimi zaman mağdurların yaşadığı çaresizlik duygusunun bir göstergesi olan, yüksek intihar oranlarıyla da ilişkilendirilebilir. Bir işe sahip olmak, çalışanların psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasını da sağlar. Gizli yoksunluk teorisine göre işsizlik, yalnızca ekonomik kaynakların olmamasına işaret etmez aynı zamanda beş gizli psikolojik ihtiyacın, istihdam ilişkileriyle karşılanmasından da yoksun kalınmasını ifade eder. Bunlar; bir günlük zaman planlaması, aile dışında sosyal ilişki kurma ihtiyacı, kolektif bir amacın parçası olma ihtiyacı, yeni bir statü

ihtiyacı, kişisel etiket, gündelik işler olarak sıralanabilir. Jahoda'ya (1981) göre yoksunluk, ekonomik daralmayla birlikte, bireyin sosyal bütünleşme algısının işsiz kalındığında daha da azalmasıdır. Çalışarak; sosyal katılım, sosyal statü ve öz yeterlilik elde edilir.

Sağlık Sorunları ve Ölüm: İşsizlik ayrıca, hastalıklara ve intihar dışındaki ölümlere de yol açabilmektedir. Bu durum bir dereceye kadar gelir kaybının bir sonucu olabilir ancak aynı zamanda sürekli işsizliğin yarattığı öz saygı ve motivasyon eksikliği ile birlikte de ortaya çıkabilir. Bu durum başlı başına bir sosyal dışlanma sorunu değildir fakat sosyal dışlanma sağlık ve ölümlerle dolaylı bir ilişki içerisindedir.

İnsan İlişkilerinin Kaybı: İşsizlik hem sosyal ilişkilere hem de aile ilişkilerine oldukça zarar verebilir. Aynı zamanda aile içindeki genel uyumu ve tutarlılığı zayıflatabilir. Bu sonuçlar gelir düzeyinin düşmesi ve yoksullukla birlikte bir dereceye kadar kendine güvenin azalmasına sebep olmaktadır ancak tam zamanlı ve sürekli bir çalışma yaşamının kaybı, tek başına bile bir sorundur. Bu durum sosyal ilişkilerde başarısızlığa neden olmakta ve sosyal dışlanmanın bir parçası haline gelmektedir. Bireylerin işsiz olması günlük sosyal ilişkisini, iş arkadaşlarını ve müşterilerini kaybetmesiyle sonuçlanır. Buna ek olarak, literatürde sosyal katılım ve işsizlik arasında negatif bir ilişkinin olduğu belirtilmiştir (Julkunen, 2002; Lekeş, 2010), İşsizlerin sosyal aktivitelere katılımı ve yakın ilişkilerde sosyal destek bulmaları daha az görülmektedir. Üstelik psikolojik baskı işsizliğe karşı negatif bir sosyal tutum geliştirmeyi de beraberinde getirir. Bu nedenlerle de işsizlerin topluma yabancılaştığı da görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak, sosyal ilişkilerdeki azalma yaşam doyumunu azaltabilir.

Sosyal Statü Kaybı: Jahoda'ya göre (1981) bir bireyin hayattaki statüsü o bireyin işiyle birlikte tanımlanır. Başkaları kendilerini nasıl görürlerse, bireyler de kendilerini öyle görme eğilimindedirler. Göreli olarak düşük statüde çalışan bireylere, örneğin niteliksiz işçilere, işsiz bireylerden daha fazla saygı duyulmaktadır. İşini kaybetme, utanç duygusu ve değersizlik inancı gibi etiketlemeleri de beraberinde getirebilir. Sosyal prestij kaybı, daha düşük bir sosyal statünün prestij algısıdır ancak statünün ve etiketlemenin önemini kesin olarak ölçmek mümkün değildir. Bazı çalışmalarda da sosyal grubun normlara bağlılık derecesinin bireyin kimlik algısını etkilediği vurgulanmıştır. Statüler ve kimlik etkileri yüzünden daha düşük bir yaşam doyumunun bulunması işsizliğin sonuçlarından (Pohlan, 2019, s. 10).

Motivasyon Kaybı ve Çalışma Yaşamına Yeniden Katılım: İşsizlik kendine güven ve motivasyon kaybına neden olabilir. İşsizleri, uzun dönemde, depresif ve sosyal açıdan pasif hale getirebilir. Bu durum işsiz birey için kendi başına bile yıkıcı bir etkidir. Ayrıca daha sonra tekrar iş yaşamına dahil olduğunda da sosyal dışlanmaya yol açabilir. Dolayısıyla işsizliğin "sosyo- psikolojik" etkileri gelecekte işsizliğin artmasına sebep olabilir.

Özyeterlilik Kaybı: Sosyal bilişsel teoride, öz yeterliliğin oluşması bireyin uyarlanabilir eylemde bulunarak istediği statülerle ilgili yeterliliği kazanmasını tanımlar. Öz yeterlilik daha fazla sorumluluğun işçiye kaydırıldığı modern işgücü piyasasında önemli bir bireysel özelliktir. Tisch ve Wolff (2015), istihdam ve öz yeterlilik arasındaki ilişkiyi tartışmıştır. Jahoda (1988), Warr ve

Jackson (1988) gibi sosyal psikologların yaptıkları çalışmalarda işsizliğin psikolojik sıkıntılara yol açtığı belirtilmektedir. Liem, işsizlerle çalışanlar arasında yaptıkları karşılaştırmalı çalışmalarda çalışmanın başlamasından 60 gün sonra işsizlerde kaygı, depresyon, uyku bozukluğu, kin ve paranoyaların yüksek düzeyde görüldüğünü raporlamıştır (Liem ve Liem, 1988). Bu stres bulguları, zaman geçtikçe işsizler için daha da artmıştır. İşsizlik süresi 8 ya da 12 ay devam ettiğinde duygusal sağlığa etkileri daha da şiddetlenmiştir. İşsizliğin duygusal sağlığa olumsuz etkisinin nedeni olarak, bireylerin çaresiz hissetmeleri gösterilmektedir (Seligman ve Mair, 1967).

Sosyal Bütünleşmeden Yoksunluk: Sosyal dışlanmanın sübjektif deneyimi, bir toplum içinde yararsız veya gereksiz olmak ya da hissetmekle belirlenebilir (Popp ve Schels, 2008). İşgücü piyasasıyla bütünleşme, topluma olan aidiyet duygusunda önemli bir rol oynar. Bazı ampirik çalışmalar göstermektedir ki istihdam edilmek işsizliğe göre daha yüksek bir aidiyet duygusunu beraberinde getirir. İşsiz kalmak, insanları daha büyük bir sosyal topluluğun parçası haline gelmekten ve yaşamlarına bir amaç veren sosyal rolden uzaklaştırır. İşsiz kalmak, işçilerin toplumdaki konumlarını ve sosyal sistemdeki algılanan amaçlarını tehdit edebilir. Sonuç olarak işsizliğin olumsuz psikolojik ve sosyal sonuçları olacaktır. Bir işe sahip olmak, kişiye iş ve statü kazandırır ve genellikle işi olan bireyi potansiyel bir sosyal ağ içine yerleştirir. İş, kişinin hayatına anlam ve süreklilik kazandıran temel bir yaşam aktivitesidir (Jones, 1988, s. 164). Çalışmayı psikolojik ve sosyal bir perspektifte görmenin bir yolu, Maslow'un hiyerarşik ihtiyaç ölçeğini kullanmaktır (1962). Eğer bu yapılırsa, işsizlik durumunda işin sağladığı ekonomik ödüllerin ihtiyaç ölçeğinin altında olduğu görülür. İş, insana kendisini ifade etme fırsatı vermesi nedeniyle, kişinin yaratıcı doğasının bir parçası olmasını sağlar. Eğer iş kaybedilirse, kişi üretken başarıdan elde edilen tatmin hissini kaybeder.

Ötekileştirme: İşsizlik, etnik ayrışmaların ve cinsiyet ayrımcılığının artmasında önemli bir etkiye sahip olabilir. İşsizlik arttığında, en çok etkilenen gruplar, özellikle de göçmen topluluklar olmaktadır. Bu durum, yasal göçmenlerin, göç ettikleri toplumda, gündelik yaşamla bütünleşme süreçlerini zorlaştırmaktadır. İşsizlik oranlarının yüksek olduğu dönemlerde işsizliğin cinsiyet üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Özellikle kadınlar, iş gücü piyasası dışına itilmektedirler. Bu da bir sosyal dışlanma örneğidir.

Kültürel Değerlerin Zayıflaması: İşsizlik; alkol bağımlılığı, intihar, boşanma, çocuğa yönelik suç oranlarının artması, aile parçalanması gibi sonuçlar yaratarak kültürel değerlerin zayıflamasına yol açmaktadır (Ottosen ve Thompson, 1996).

Yöntem

Çalışmada, 2018-2019 yılı eğitim öğretim döneminde Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümü ile İktisat bölümü dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma, işsizlik, sosyo-ekonomik durum ve siyasal katılım hakkındaki görüş ve farkındalıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada, sosyal dışlanma, siyasal katılım ve istihdam edilebilirlik ile ilgili öğrencilerin görüş ve düşüncelerinin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında 110 öğrenciye, nicel araştırma yöntemi veri toplama tekniklerinden anket uygulanmıştır. Araştırmaya 110 öğrenci katılmış olup veriler, SPSS 20.0 paket programıyla çözümlenmiştir. Anket soruları; sosyal dışlanma ile siyasal katılım ve işsizlik arasındaki ilişkileri belirleyecek şekilde hazırlanmıştır.

Her iki bölümde 2018-2019 Eğitim öğretim döneminde 150 aktif öğrenci vardır. Dolayısıyla evren büyüklüğü 150'dir. Sosyal bilimlerde araştırma büyüklüğünün hesaplanmasında çeşitli formüller kullanılırken en fazla kullanılan hesaplama tekniklerinden biri Cochran tekniğidir (Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 128-129). Örneklemi elde ederken hesaplama tekniği aşağıdaki gibidir:

$$n = \frac{n_0}{1 + n_0/N} \quad n_0 = \frac{t^2 x s^2}{d^2}$$

N=Evren büyüklüğü; n=Örneklem büyüklüğü; t=Güven düzeyine karşılık gelen z düzeyi (0.05 güven aralığı için 1.96); s=Evren için tahmin edilen standart sapma; d=Kabul edilebilir sapma toleransı. Her iki bölümde öğrenim gören aktif öğrenci sayısı toplam 150 kişidir. %95 güven aralığında örneklem büyüklüğü $n_0 = 1.96^2 + 0.5^2 / 0.05^2 = 384,16$ $n = \frac{384,16}{1 + 384,16/150} = 107.87$ olarak elde edilmiştir. 107.87 öğrenci örneklem büyüklüğü hesaplanmış olmasına karşın 110 öğrenciye anket uygulanmıştır.

Sosyal dışlanma yukarıdaki gibi çok boyutlu bir kavram olmasına karşın, çalışmada yalnızca işsizlik, sosyo-ekonomik ve siyasal katılıma etkileri açısından ele alınmıştır. Sosyal dışlanmanın yoksulluk boyutu çalışmanın dışında tutulmuş yalnızca etkileri açısından çalışma kapsamına dahil edilmiştir. İki bölümde dördüncü sınıfta okuyan 110 öğrenciye uygulanan anket sorularıyla da sosyal dışlanma olgusunun yukarıda bahsi geçen boyutlarıyla bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde sosyal dışlanma ve siyasal katılım ilişkisi ortaya konulmaya çalışılırken, ikinci bölümünde de sosyal dışlanma ve işsizlik ilişkisi sosyo-ekonomik boyutlarıyla ele alınmıştır. Son bölümde yapılan frekans analizi teorik temele dayalı olarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Tablo 1: Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Kadın	50	45,5
Erkek	60	54,5
Toplam	110	100,0

Çalışmaya katılan 110 öğrencinin %54,5'i genç erkek öğrencilerden, %45,5'i ise genç kadın öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 2. Öğrencilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	3	2,7
18-28	105	95,5
29-39	2	1,8
Toplam	110	100,0

Ankete katılanların %95,5'i 18-28 yaş aralığında yer alırken, katılımcıların %1,8'i 29-39 yaş aralığındadır. Katılımcıların %2,7' si soruya yanıt vermemiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Gelir Durumları

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	7	6,4
Asgari Ücretten Az	54	49,1
Asgari Ücret	12	10,9
Diğer (öğrenim bursu/öğrenim kredisi)	37	33,6
Toplam	110	100,0

Tablo 3'te öğrencilerin gelir durumlarına bakıldığında %49,1'inin asgari ücretten daha az ve %10,9'unun asgari ücret düzeyinde gelire sahip oldukları, diğer öğrencilerin ise öğrenci bursu ve kredi aldıkları görülmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Çalışma Durumu

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	1	0,9
Evet	15	13,6
Hayır	94	85,5
Toplam	110	100,0

Öğrencilerin, %13'6'sı bir işte çalışırken, %85,5'inin ise herhangi bir işte çalışmadığı görülmektedir. Ardahan ilinde iş olanakları sınırlıdır. Öğrenciler gelir yetersizliği nedeniyle çalışmak isteseler bile iş imkanlarının olmaması nedeniyle çalışmamaktadırlar.

Tablo 5. Öğrencilerin Mezun Olduktan Sonra İş Bulabilme Beklentilerinin Tespiti

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	9	8,2
Evet	53	48,2
Hayır	45	40,9
Kısmen	3	2,7
Toplam	110	100,0

Tablo 5, mezun olduklarında iş bulabileceklerini düşünen katılımcı öğrencilerin, toplam öğrencilere oranının %48,2 olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin %40,9'u iş bulamayacaklarını belirtmişlerdir. %8,2'si bu soruya yanıt vermezken, %2,7'si ise kısmen iş bulabileceğini vurgulamıştır. Bu durumda öğrencilerin iş bulmaya dair beklentilerinin yüksek olmadığı, katılımcı öğrencilerin sadece %48,2'sinin iş bulma konusunda umutlarının olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Öğrencilerin İşsiz Kalma ve Sosyal Dışlanma İlişkisine Bakışlarının Tespiti

	Frekans	Yüzde
Evet	63	57,3
Hayır	47	42,7
Toplam	110	100,0

Tablo 6, öğrencilere işsiz kaldıklarında toplumdan ve yaşadıkları çevreden dışlanıp dışlanmayacakları sorusuna verilen yanıtları göstermektedir. Yanıtların %57,3'ü evet iken, geriye kalan %42,7'si hayır yanıtını vermiştir. Sosyal bağların refah ve mutluluk açısından önemi, uzun zamandır bilinmektedir. Sosyal refah, daha geniş refahın bir boyutu olarak kabul edilebilir ve bunun öznel göstergesi olan olgu da mutluluktur (Jahoda, 1981). Benzer şekilde, işsizlik etiketlenme ve sosyal dışlanma için önemli bir açıklayıcı koşul olarak görülmektedir (Gallie vd., 2003). İşsizlik, yaşamı sürdürmek için gereken kaynakların kaybını ve diğer sosyal rolleri yerine getirme becerisini etkileyebilecek önemli bir sosyal rolü içerdiği için özellikle stresli bir durum olarak değerlendirilebilir.

Tablo 7. Öğrencilerin Aile İçi Problemler ve İşsizlik Hakkındaki Düşüncelerinin Tespiti

	Frekans	Yüzde
Evet	90	81,8
Hayır	20	18,2
Toplam	110	100,0

Tablo 7’de, ankete katılan öğrencilerin işsiz kalmalarının aile içi problemlere neden olup olmayacağı sorusuna verilen yanıtları görülmektedir. Bu soruya katılımcı öğrencilerin %81,8’i evet yanıtını verirken, %18,2’si hayır yanıtını vermiştir. Bu durum ailelerin gelirinin düşük olmasından kaynaklanabilir. Öğrencilerin gelir profillerine bakıldığında bu durum desteklenmektedir. Aileler, öğrencilerin hemen iş sahibi olup gelir yönüyle kendilerine destek olmalarını istemekte ya da kendilerine yük olmamalarını istemektedirler.

Tablo 8. Öğrencilerin İşsizliğin Yol Açtığı Sorunlar Hakkındaki Düşüncelerinin Tespiti

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	17	15,5
Başka bir kentte iş aramak üzere uzaklaşmak	23	20,9
Evden uzaklaşma	16	14,5
İletişim sorunları	24	21,8
Dışlanma, hor görülme, küçümsenme	22	20,0
Diğer	5	4,5
Hepsi	3	2,7
Toplam	110	100,0

Tablo 8, işsizliğin neden olduğu sorunların neler olabileceğini özetlemektedir. Öğrencilerin %21,8’i, ailesi ve çevresiyle işsizlik ve parasızlık yüzünden iletişim sorunları yaşayacağını, %20,9’u başka bir kente iş aramak için göç etmek zorunda kalacağını, %20’si (yine) toplum tarafından küçümseneceği ve dışlanacağını, %14,5’i evden uzaklaşacağını, %4,5’i ise diğer yanıtını vermişlerdir. Ankete katılanların %15,5’i soruyu yanıtızsız bırakmışlardır. Dolayısıyla verilen yanıtlar, işsizliğin öğrencilerin sosyal katılımını ve sosyal bütünleşmesini azaltacağı yönündeki bakış açısını destekler niteliktedir.

Tablo 9. Öğrencilerin İşsizliğin Yol Açtığı Ekonomik Sorunlar Hakkındaki Düşünceleri

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	1	0,9
Parasızlık çaresizlik	31	28,2
Ekonomik özgürlüğün kısıtlanması	28	25,5
Borçları ve kirayı ödeyememek	4	3,6
Kendi ihtiyaçlarını karşılayamamak	21	19,1
Bakmakla yükümlü olunan kişilerin ihtiyacını karşılayamamak	11	10,0
Diğer	6	5,5
Hepsi	8	7,3
Toplam	110	100,0

Tablo 9, ankete katılan öğrencilerin işsizliğin ekonomik yönden olumsuz yönlerini özetleyen görüşlerini yansıtmaktadır. Öğrencilerin %28,2'si parasızlık ve çaresizliği olumsuzluk olarak nitelendirirken, %25,5'i ekonomik özgürlüğün kısıtlanması olduğunu vurgulamışlardır. Öğrencilerin işsiz kaldıklarında %19,1'inin kendi ihtiyaçlarını, %10'unun yakınlarının ihtiyaçlarını karşılayamamaktan kaygı duydukları görülmektedir. İşsizlik, ekonomik olarak üretken kaynakların atıl kalması durumudur. Bunun sonucunda da teknolojik yeniliklerin üretim sürecine uygulanmasından kaynaklanmadığı durumlarda üretim kaybına yol açabilir. Birey açısından da işsizlik, gelirden yoksun kalmak anlamına gelir. Öğrencilerin verdikleri cevaplarda en çok vurguladıkları unsurlardan biri, ekonomik özgürlükten mahrum kalmak olmuştur.

Tablo 10. Öğrencilerin İşsizliğin Yol Açtığı Psikolojik Sorunlar Hakkındaki Düşüncelerinin Tespiti

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	1,8
Kendimi ailemden ve çevremden dışlanmış hissedirim	32	29,1
Evden hiç dışarı çıkmak istemem	14	12,7
Arkadaşlarımla dışarı çıkamam	9	8,2
Ailemin ihtiyaçlarını karşılayamadığım için kendimi mahcup hissedirim	46	41,8
Akrabalarım ve ailemle görüşmek istemem ve yalnız kalırım	2	1,8
Hepsi	5	4,5
Toplam	110	100,0

Tablo 10, işsizliğin yol açtığı psikolojik sorunlar hakkında öğrencilerin düşüncelerinin neler olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin %41,8'i işsiz olurlarsa ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayamayacakları için kendilerini mahcup hissedeceklerini belirtmişlerdir. %29,1'i kendilerini ailelerinden ve çevrelerinden dışlanmış hissedeceklerini, %12,7'si evden dışarı çıkmak istemeyecek kadar depresif olacaklarını, %8,2'si arkadaşlarıyla dışarı çıkamayacaklarını, %1,8'i aile ve akrabalarıyla görüşmek istemeyeceklerini vurgulamışlardır. Öğrencilerin %1,8'i soruya yanıt vermemiştir. Genel olarak öğrencilerin büyük çoğunluğunun verdiği cevaplarda da görüldüğü gibi işsizlik, dışlanma, mahcubiyet, yalnızlık, sosyal katılımdan mahrumiyet gibi etkileri de beraberinde getirmektedir. Öğrencilerin %4,5'i yanıtların hepsine katılmışlardır. Bireyin işsizliği, duygusal çaresizliği artırmakta, sosyal statüde önemli aşınmalara yol açmakta ve sosyal katılımı da azaltmaktadır.

Tablo 11. Öğrencilerin İşsizlik ve Kaygı İlişkisine Bakışlarının Tespiti

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	1,8
Evet	98	89,1
Hayır	10	9,1
Toplam	110	100,0

Tablo 11’de, işsizliğin kaygı yaratıp yaratmaması hakkında öğrencilerin görüşleri özetlenmiştir. Öğrencilerin %89,1’i işsizliğin kaygı yaratacağını, %9,1’i kaygı yaratmayacağını vurgulamıştır. %1,8’lik kesim ise soruyu yanıtsız bırakmıştır. Kaygı, insanların korku ve tehlike durumlarına verdiği tepki olarak tanımlanmaktadır. Kaygı aynı zamanda üniversite öğrencileri arasında oldukça yaygındır. Zihinsel, duygusal ve fiziksel sağlık üzerindeki olumsuz etkilere neden olmaktadır (Aydın, 2017). Literatürde, üniversite öğrencilerinin işsizlik kaygısı hakkında çok sayıda çalışma mevcuttur. Üniversite öğrencilerinin iş bulmaya yönelik kaygı düzeyleri belirlenmiş ve yapılan araştırmalar, kaygı düzeyinin son sınıf öğrencilerinde en yüksek düzeyde olduğunu göstermiştir (Davras, 2020). Dolayısıyla ankete katılan öğrencilerin kaygı düzeylerinin yüksek olması yapılan bu çalışmayı destekler niteliktedir.

Tablo 12. Öğrencilerin İşsizlikten Kaynaklı Kaygıları

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	14	12,7
Geleceği görememek	28	25,5
Uzun süreli işsiz kalmak	35	31,8
Başarılı olmamak	8	7,3
Sahip olduğu bilgi ve yetenekleri kullanamamak	15	13,6
Diğer	5	4,5
Hepsi	5	4,5
Toplam	110	100,0

Tablo 12, öğrencilerin işsizliğin yarattığı kaygılar hakkında verdikleri yanıtların özetidir. Öğrencilerin yanıtlarına bakıldığında %31,8’i uzun süreli işsiz kalmaktan korktuklarını belirtirken, %25,5’i geleceği göremeyeceklerini, %13,6’sı sahip oldukları yeteneklerini kullanamayacaklarını vurgulamışlardır. Bu soruya öğrencilerin %12,7’si yanıt vermemiştir. Marienthal’da yapılan bir çalışmada, işsizliğin etkileri 1930’lu yıllarla 1970’li yıllar karşılaştırılarak ortaya konulmuştur (Jahoda, 1979). İşsizliğin yarattığı etkiler de özellikle, psikolojik yoksunluk, iş deneyiminden mahrum kalma ve daha spesifik olarak sosyal ilişkilerde azalma, kolektif amaçlara katılmama, kabul edilebilir bir statünün olmayışı ve düzenli faaliyetlerin yokluğu olarak sıralanmıştır. Dolayısıyla işsizliğin yalnızca ekonomik maliyetleri değil, manevi maliyetleri de vardır (Winkelmann ve Winkelmann, 1998).

Tablo 13. Öğrencilerin Ekonomik Sorunlar Nedeniyle Üniversite Öğrenimini Bırakan Arkadaşlarının Olup Olmaması Durumu

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	1,8
Evet	51	46,4
Hayır	57	51,8
Toplam	110	100,0

Öğrencilere ekonomik sıkıntı nedeniyle üniversite öğrenimlerini bırakan arkadaşlarının olup olmadığı sorulmuş, %46,4'ü bu soruya evet yanıtını verirken, %51,8'i bu soruya hayır yanıtını vermiştir. Bu durum Tablo 13'te özetlenmiştir. Eğitim, bir ülkenin bağımsız olmasında önemli bir araçtır. İnsan yaşamının her alanında kilit bir role ve etkinliğe sahiptir. Üniversiteyi bırakmanın bireye, topluma ve üniversiteye etkileri vardır. Birey açısından üniversiteden ayrılmanın hem psikolojik hem de maddi maliyetleri vardır. Gençler, yetersizlik duygusu ve öz güven kaybından dolayı psikolojik sorunlar yaşayabilirlerken, yaşadıkları bu sorunların tümü okulu bırakmakla ilgilidir. Bunun yanı sıra üniversiteyi bırakan gençler, maddi ve manevi kaynaklarını boşa harcadıklarının farkına varacaklardır. Toplumsal açıdan üniversite mezunlarının sosyoekonomik etkisi asla göz ardı edilemez. Gitto vd. üniversite düzeyindeki eğitimin yetersizliği sadece öğrenciler üzerinde değil, aynı zamanda ekonomik büyüme ve bir bütün olarak toplum üzerinde de olumsuz etkileri olabileceği yorumunu yapmışlardır (Gitto, vd., 2016). Örneğin Türkiye'de üniversiteyi bırakan öğrenci sayısı 2013-2014 yılında 135 bin iken, bu sayı 2016-2017 döneminde 212 bine çıkmıştır. Türkiye'de üniversiteyi bırakma nedenlerinin ekonomik sıkıntılara ve bölümü sevmemeye dayalı olduğu vurgulanmaktadır. Üniversiteyi bırakanların nasıl sorunlarla karşılaştıkları ise bilinmemektedir (Güçlü, 2019).

Tablo 14. İş Bulma ve Çalışma Yaşamına Katılımda Cinsiyet Ayrımcılığının Etkili Olup Olmadığına İlişkin Kanılar

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	15	13,6
Evet, etkilidir.	31	28,2
Hayır, etkili değildir.	63	57,3
Kısmen etkilidir.	1	0,9
Toplam	110	100,0

Tablo 14, öğrencilerin cinsiyet ve iş bulma arasındaki ilişkiye dair görüşlerini özetlemektedir. Öğrencilerin %57,3'ü cinsiyet ayrımcılığının iş bulma ve çalışma yaşamında etkili olmadığını vurgularlarken, %28,2'si evet etkiler yanıtını vermişlerdir. Bu soruyu öğrencilerin %13,6'sı cevapsız bırakmıştır. Katılımcı öğrenciler, cinsiyet ayrımcılığının iş bulma ve çalışma yaşamında etkili olmadığını

düşünmektedirler ancak Gobillon, Meurs ve Roux (2015) çalışmalarında, kadınların yüksek ücretli işlere erişimlerinin önemli ölçüde daha düşük olduğu ve yüksek nitelikli erkeklerin yüksek ücretli pozisyonlar için yüksek nitelikli kadınlardan daha sık işe alındığı sonucuna varmışlardır.

Tablo 15. Öğrencilerin Çalışma Yaşamında Fırsat Eşitliğine Bakışları

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	5	4,5
İnanıyorum	49	44,5
İnanmıyorum	55	50,0
Kısmen	1	0,9
Toplam	110	100,0

Tablo 15, öğrencilerin çalışma yaşamında fırsat eşitliğine bakışlarını özetleyen bir soru olmuştur. Öğrencilerin %50'si fırsat eşitliğine inanmadığını belirtmiş, %44,5'i ise inanıyorum demiştir. Öğrencilerin %4,5'i bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Tablo 16. Fırsat Eşitliğine Çalışma Yaşamında İnanmayan Öğrencilerin Öne Sürdükleri Gerekçeler

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	73	66,4
Herkes eşit yaşam koşullarına sahip değil	8	7,3
Torpil	16	14,5
Cinsiyet eşitsizliği	3	2,7
Yapılan uygulamalar	3	2,7
Ekonomik durum	3	2,7
Ayrımcılık	3	2,7
Halk	1	0,9
Toplam	110	100,0

Tablo 16, fırsat eşitliğine inanmayan öğrencilerin öne sürdükleri gerekçeleri özetlemektedir. Fırsat eşitliğine inanmayan öğrencilere inanmama sebepleri sorulduğunda, öğrencilerin %66'sının bu soruyu yanıtızsız bıraktığı görülmüştür. Öğrencilerin bunun en önemli nedeni olarak %14,5'le torpili gösterdikleri görülmektedir. %7,3'lük kısmı herkesin eşit yaşam koşullarına sahip olmadığını

vurgulamaktadır. Ayrımcılık, cinsiyet eşitsizliği vb. nedenler cevapların küçük bir kısmını oluşturmaktadır. İşe alma ve seçimde kayırmacılık- liyakatten ziyade bağlantılar temelinde işe alma, değerlendirme ve terfi olarak tanımlanır. Kayırmacılık, bir dizi olumsuz yan etki ile ilişkisi nedeniyle etik değildir. Bunlar arasında ayrımcılık, yolsuzluk, üretkenlik kaybı, azalan iş tatmini, artan atalet ve stres bulunmaktadır (Hotho, 2020, ss. 659–679). Söz konusu düzenlemelere göre, kurum içindeki çalışanlar, istihdamın tüm konularında adil muamele görme hakkına sahiptir. Demokrasi ilkeleri vatandaşlar arasında eşitliği gerektirirken, eşit istihdam fırsatının (EEO) sağlanmasına ve istihdamda geçmişteki ayrımcılığın etkilerinin ortadan kaldırılmasına ihtiyaç vardır. Irk, cinsiyet, din, milliyet, engellilik veya siyasi görüş gözetmeksizin tüm insanlara istihdam sürecinde eşit fırsatlar yaratmak ve işe alımlarda adil olmak bütün öğrencilerin beklentisidir. Yeni işler yanı sıra iş tanımında belirli 'ayrımların' açıkça gerekçelendirilebildiği durumlar dışında, tüm insanlara yapay engeller konulmadan, önyargılar veya tercihler tarafından engellenmeden benzer şekilde muamele edilmesi şarttır (Stoilkovska, v.d. 2015).

Tablo 17. Öğrencilerin İşsizlik Sorununun Çözümünde Siyasal Kurumlara Güveni

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	21	19,1
Evet, Güvenirim	28	25,5
Hayır, Güvenmem	56	50,9
Bazen Güvenirim	5	4,5
Toplam	110	100,0

Tablo 17’de, öğrencilerin işsizliğin çözümünde siyasal kurumlara güvenip güvenmediklerine dair yanıtlarının özeti gösterilmektedir. Öğrencilerin %50,9’u bu soruya hayır yanıtını vermiştir. Öğrencilerden %25,5’i bu soruya evet yanıtı verirken, %19,1’lik kısmı bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Siyasal kurumlara güven ve daha genel olarak demokrasiden memnuniyet, demokratik sistemlerin istikrarının, performansının göstergeleri ve önemli belirleyicileri olarak kabul edilir. Özellikle 2008 küresel ekonomik krizinin ardından uzmanlar mevcut siyasal kurumlar için alarm zillerinin çaldığını vurguladılar ve artan işsizlik düzeylerinin demokratik sistemler için oluşturabileceği tehdiye işaret ettiler. İşsizlik sadece ekonomik olumsuzluklar yaratmaz bunun yanı sıra kimlik ve öz saygı kaybına, marjinalleşme hissine veya yaşam doyumunun azalmasına sebep olur. İşsizliğin, kişisel yeterliliğe ve siyasal katılıma olumsuz etki ederken, artan strese de yol açtığı varsayılmaktadır. Bu sonuçlar, hükümete güven ve demokrasiden memnuniyet gibi siyasal değerlendirmeleri etkileyebilir. Devletler, işsizlik sorunuyla baş etmek için çeşitli çabalar sarf ederler ve işgücü piyasasına yeniden yerleşimi kolaylaştırmak için politikaların yanı sıra özel programlar da uygularlar. İşsizlikle mücadele, hükümetlerin en önemli görevlerinden biridir. İşini kaybeden kişi yalnız bırakılmaz, bunun yerine özellikle gelişmiş ülkelerde devlet tarafından pek çok yönden desteklenir. İşsizler, siyasal kurumların kendi taraflarında olduğunu hissederler ve yardım alırlarsa, siyasal değerlendirmeleri ya hiç değişmez ya da olumlu yönde olur (Bauer, 2018).

Tablo 18. Öğrencilerin İşsizlik ve Seçimlerde Oy Verme Tercihi İlişkisine Dair Görüşleri

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	1,8
Evet	69	62,7
Hayır	39	35,5
Toplam	100	100,0

Tablo 18, öğrencilerin işsizlik ve oy verme arasındaki ilişki hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. İşsizliğin oy verme davranışını etkileyip etkilemeyeceği sorulmuş, öğrencilerin %62,7'si bu soruya evet yanıtını vermiştir. %35,5'i bu soruya hayır yanıtını verirken, %1,8'i bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Seçmenlerin istihdam statüleri oy verme davranışlarını etkileyebilir. Hibbs (1987), yaptığı bir çalışmada Birleşik Devletlerdeki Demokratların Cumhuriyetçilerden daha yüksek enflasyon pahasına toplam işsizliği düşürmeye istekli olduklarını ve ampirik olarak başarılı olduklarını savunur. İşsizler ve işsizlik riski daha yüksek olanlar, Demokratları destekleme eğilimindeyken, çalışanlar ve daha az risk altında olanların Cumhuriyetçileri destekleme eğiliminde oldukları vurgulanmıştır.

Tablo 19. Öğrencilerin İşsizlik ve Siyasi Partilere Katılım Arasındaki İlişkiye Bakışları

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	6	5,5
Evet	46	41,8
Hayır	58	52,7
Toplam	110	100,0

Tablo 19, işsizlik ve siyasi partilere katılım arasındaki ilişkiye, öğrencilerin bakışını özetlemektedir. İşsizlik ve siyasal hayata aktif katılım arasındaki ilişkiyi araştıran bu soruya, öğrencilerin %52,7'si hayır yanıtını verirken, %41,8'i evet yanıtını vermiştir. Soruyu yanıtsız bırakan öğrencilerin oranı %5,5'tir. Fransızca konuşulan literatürde sıklıkla benimsenen bir yaklaşım, istihdamın ikincil sosyalleşme yoluyla siyasal katılım üzerindeki etkilerine bakmaktadır. Burada istihdam, insanların içinde yaşadıkları dünya hakkında sosyalleşme süreçleri ile belirli anlayış ve pratikleri edindikleri bir yaşam alanı olarak ele alınmakta ve bu onların siyasi görüşler oluşturmalarına ve siyasal davranışlarının biçimlenmesine yardımcı olmaktadır (Lorenzini ve Giugni, 2012, ss. 332-351). Çoğunlukla Anglo-Sakson literatüründe bulunan başka bir yaklaşım, işyerinde çalışma deneyimleri yoluyla elde edilebilecek, siyasal katılım için yararlı olan yetenekler ve yeterliliklere odaklanır. Scott ve Acock (1979) tarafından işsizliğin siyasal tutum ve davranışlar üzerindeki etkisinin sosyo-ekonomik duruma bağlı olduğu gösterilmiştir.

Tablo 20. Öğrencilerin İşsizlik ve Siyasal Parti Yönetimine Katılma Arasındaki İlişkiye Bakışları

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	7	6,4
Alabilirler	81	73,6
Alamazlar	22	20,0
Toplam	110	100,0

Tablo 20, işsizlik ve siyasi parti yönetimine katılım arasındaki ilişkiye dair görüşleri özetlemektedir. Öğrencilerin %73,6'sı, işsiz kişiler, siyasi parti yönetimde yer alabilirler cevabını vermişlerdir. %20'lik kısım, siyasi parti yönetimde işsiz olanların yer alamayacağını vurgulamışlardır. Öğrencilerin %6,4'ü soruyu yanıtsız bırakmıştır. İşsizliğin siyasal katılım üzerindeki olumsuz etkisinin, ekonomik gelişme düzeyinin düşük ve aynı işsizlik oranlarının ve gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde, daha güçlü olduğu görülmektedir (Marx ve Nguyen, 2016).

Tablo 21. Öğrencilerin İşsiz Olmak ve Siyasal Parti Yönetiminde Olmamaya Dair Görüşleri

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	98	89,1
Parası olmayan nefes bile alamıyor	6	5,5
İşsizlik güçsüzlüktür	1	0,9
Siyasal niteliğe erişebilmek isteyen insanların ekonomik açıdan güçlü olması gerekiyor	3	2,7
Siyasi parti üyesi olmak için meslek sahibi olmak gerekiyor	1	0,9
Çıkar ilişkisi olmaması için	1	0,9
Toplam	110	100

Tablo 21, öğrencilerin, işsizlik ve siyasi parti yönetiminde olmamaya dair görüşlerini özetlemektedir. Öğrencilerden %5,5'i parası olmayan nefes bile alamıyor derken, %2,7'si siyasal niteliğe erişebilmek isteyen insanların ekonomik yönden güçlü olmaları gerekir yanıtını vermiştir. Siyasal katılım dar anlamda oy kullanmak, geniş anlamda ise faal olarak siyasal kurumların içinde bulunmak ve siyasal karar alma sürecinde geniş olarak yer almayı kapsamaktadır. Bir kişinin sahip olduğu gelir, siyasal katılımın belirleyicilerinden birisidir. Geliri yüksek olanların, diğer değişkenlerden bazıları yeterli olmasa bile, siyasî bakımdan etkili konuma geldikleri ve dolayısıyla siyasal katılmanın olumlu yönde etkilendiği ifade edilmektedir (Turan, 1986, s. 76).

Tablo 22. Öğrencilerin İşsizliğin Neden Olduğu Kaygı ve Ümitsizlik Durumlarının Tespiti

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	6	5,5
Evet	88	80,0
Hayır	16	14,5
Toplam	110	100,0

Tablo 22, öğrencilerin işsizliğin yol açtığı kaygı ve endişe durumlarına dair görüşlerini özetlemektedir. İşsizlikten dolayı ümitsizliğe düştünüz mü sorusu aynı zamanda geleceğe dönük olarak da sorulmuş, öğrencilerin %80'i bu konuda endişeli olduklarını belirtmişlerdir. %14,5'i de işsizlikle ilgili endişelerinin olmadığını vurgulamıştır. Öğrencilerin %5,5'i bu soruya yanıt vermemiştir. İşsizliğin, özellikle uzun süreli işsizliğin, kaygı ve depresyona neden olduğu bazı çalışmalarda ortaya konulmuştur (Schwarzer ve Hahn, 1993). Diğer taraftan sosyal desteğin eksikliği, işsizliğin getirdiği psikolojik problemlerle baş etmeyi de güçleştirmektedir. İşsizlik, kaygı ve depresyonu artırmakta ve düşük benlik saygısına yol açabilmektedir. Genç işsizliğinin artması ve köklü bir toplumsal sorun haline gelmesi, sadece işsizliği deneyimleyenler arasında değil; aktif nüfus içinde olmayan ama bu riskle karşılaşma ihtimali olan gençlik kategorilerini de etkilemektedir. Yüksek eğitilmiş işsizlik oranları, eğitimlerini sürdüren gençler arasında hissedilen işsizlik riski algısını da arttırmaktadır.

Tablo 23. Öğrencilerin Gelecek Kaygısı ve Siyasal Partilere Oy Verme Davranış Tercihi

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	24	21,8
Belirler	50	45,5
Belirlemez	35	31,8
Kısmen belirler	1	0,9
Toplam	110	100,0

Tablo 23, öğrencilerin gelecek kaygısı ve siyasi partilere oy verme tercihlerine etkilerini özetlemektedir. Öğrencilerin %45,5'i belirlediğini, %31,8'i belirlemediğini vurgulamışlardır. Öğrencilerin %21,8'i bu

soruyu yanıtı bırakmıştır. Muhtemelen işsizliğin sonuçlarına ilişkin ilk sistematik çalışma, ünlü Marienthal çalışmasıdır. Orada, işsizliğin etkisine ilişkin “Ayrılma Hipotezi” de denilen ana hipotezin temelleri şöyle özetlenmiştir: Avusturya'nın Marienthal köyünde, işsizliğin artmasıyla birlikte üyelik ve siyasal faaliyet oranlarında bir düşüş gözlemlenmiş ve işsizler arasında daha düşük ilgi ve siyasal katılım düzeyiyle karşılaşmıştır. İşsizlik ve siyasal katılıma ilgisizlik arasındaki bağlantıyı yönlendiren ana mekanizmalardan birinin etkinlik kaybı olduğu vurgulanmıştır. İşsizliğe ve özellikle uzun süreli işsizliğe maruz kalan öğrencilerin, yetkililere karşı da bir güvensizlik oluşturduğunu varsaymak normaldir. Yetkililerin sorunlarını çözme yeteneğinden veya iradesinden yoksun olduğu deneyimlenirken, siyasal olarak da hayal kırıklığına uğranılmıştır. İşsizliğin, siyasal katılıma ilgisizlik ile ilişkisi olduğu bazı çalışmalarda ortaya konulmuştur. Diğer çalışmalar işsizliğin tamamen farklı bir davranışsal etkisini vurgulamıştır. Bu da siyasal radikalleşmedir. Bu sorgulama hattı, işsizliğin daha aşırı siyasi görüşlere ve geleneksel olmayan katılım biçimleri için daha güçlü bir tercihe yol açma olasılığına işaret etmektedir. (Muñoz, 2013).

Tablo 24. Öğrencilerin İş Bulmak İçin Başvuru Yollarının Tespiti

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	14	12,7
Eş dosttan yardım isterim	11	10,0
İŞKUR'a başvururum	6	5,5
İş ilanlarına bakarım	44	40,0
Hepsi	35	31,8
Toplam	110	100,0

Tablo 24, öğrencilerin iş bulmak için hangi araçlardan yararlandıklarının bir özetini sunmaktadır. Öğrencilerin %40'ı iş ilanlarına bakarım yanıtını verirken, eş-dosttan yardım isterim, İŞKUR'a başvururum diyenlerin ve hepsi cevabını verenlerin oranı ise %47,3 olmuştur.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Ardahan Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ile İktisat Bölümünde 2018-2019 Eğitim Öğretim döneminde öğrenim gören, son sınıf öğrencileriyle yapılan bu çalışmada; sosyal dışlanma olgusu ekonomik, siyasal ve sosyal boyutlarıyla, işsizlikle ilişkilendirilerek yapılan anket çalışmasıyla ele alınmıştır. Sosyal dışlanma, işsizlik ve siyasal katılım arasında ilişkinin varlığı frekans tablolarıyla vurgulanmaya çalışılmıştır.

Örneğin Tablo 8'de, işsizliğin yol açacağı sorunlar ortaya konulmuş ve neredeyse yanıtların büyük bir kısmı, toplumdan soyutlanma ve dışlanmayı gösteren yanıtlar olmuştur. Çalışmada, katılımcı öğrencilerin çoğunluğu işgücü piyasasında olma isteklerinin ekonomik nedenlerden kaynaklandığını vurgulamışlardır. İşsizliğin öğrenciler için yaratacağı en olumsuz sosyo-ekonomik sorunun iletişim ve sosyal dışlanma olduğu ve ankete katılan öğrencilerin, bu durumdan endişe ettiği görülmektedir. Çalışma kapsamında, öğrencilerin büyük çoğunluğu, iş bulamamaktan dolayı kaygı duyduğunu

vurgulamaktadırlar. Bu durum öğrencilerin işsiz kalacaklarına dair kaygılarının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Sosyal dışlanmanın siyasal boyutu ve işsizlikle ilişkisine bakıldığında, öğrencilerin %50,9'u işsizliğin çözümünde, siyasal kurumlara güvenmediklerini ifade etmişlerdir. 2008 küresel ekonomik krizi sonucunda, ekonomik problemlerin ve işsizliğin çözümünde bütün dünyada siyasal kurumlara güven azalmıştır. İşsizliğin çözümünde öğrencilerin siyasal kurumlara karşı güvensizliği söz konusu küresel eğilimi destekler niteliktedir.

İşsizliğin birçok ülkede soruna dönüşecek kadar artması ve probleme dönüşmesi çözüm yolları arayışını da beraberinde getirmektedir. Özellikle genç işsizliği ülkeler için çözüm bekleyen en önemli ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlardan biri haline gelmiştir. Sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavram olmasına rağmen, işsizlikle beraber toplumda daha görünür hale gelmektedir. Sosyal içerme kavramı sosyal dışlanmaya çözüm olarak geliştirilmiş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal dışlanma kişiyi, işsizlik vb. nedenlerle sosyal hayatın dışına iterken, sosyal içerme kişinin sosyal hayata dahil olması ile kişinin siyasi, medeni ve sosyal haklarını kullanması olarak tanımlanmaktadır.

Geliştirilen sosyal politikalarla genelde işsizlere özelde gençlere yaşam boyu eğitimler verilerek, meslek kazandırılabilir, böylece hem sosyal dışlanmanın önüne geçilir hem de gençler arasında sosyal uyum artırılabilir. Sosyal devlet kapsamında işsizlik ödenekleri yeterli düzeyde verildiğinde, işsizliğin getirdiği sosyal dışlanmanın etkilerinden gençler korunmuş olur. Geliştirilen sosyal politikalarla gençlerin sistem içinde kalması sağlanacağı gibi sistem dışı radikalleşmelerin de önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması yoktur.

Destek ve Finansman Bilgileri

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Etik Kurul Kararı

Araştırma 2020 yılı öncesi yapılmasına karşın, yine de Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etik Kurulu izni alınmıştır. Ardahan Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etik Kurulu tarafından 17.02.2022 tarih ve 2200005822 kararı ile araştırmanın etik açıdan bir probleminin olmadığı oy birliği ile kabul edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aydın P. C. (2017). Kaygı ve Endişe. *"Turkey Clinics Psychiatry-Special Topics"*, 10(4), 228–236. Erişim adresi: <http://psikiyatridizini.net/viewarticle.aspx?articleid=29733>
- Bauer, P. C. (2018), Unemployment, Trust in Government and Satisfaction with Democracy: An Empirical Investigation, *Socius Sociological Research for a Dynamic World*, 4 (I), 1-14.
- Bhalla, A. S., Lapeyre, F. (1997). Social Exclusion; Towards An Analytical And Operational Framework. *Development and Change*, 28, pp. 413-433.
- Burchardt, T., Le Grand, J., Piachaud, D. (2002). Degrees of Exclusion: Developing A Dynamic, Multidimensional Measure. In *Understanding Social Exclusion* 30-43. Oxford: Oxford University Press.
- Davras, G. M. (2020). Research of the Relationship Between the Unemployment Anxiety and the Self-Esteem of Potential Workforce in Tourism. *Journal of Tourism Theory and Research*, 6(2), 75-84.
- De Haan, A. (2000). Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation, *Studies in Social and Political Thought*, 2, 22-40.
- Gallie, D., Paugam, S., Jacobs. S. (2003). Unemployment, Poverty and Social Isolation: Is There a Vicious Circle of Social Exclusion, *European Societies* 5(1): 1–32, Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.1093/0199271844.003.0002>
- Giddens, A. (2001). *Sosyoloji*, Ed. C. Güzel, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gitto, L., Minervini L.F., Monaco, L. (2016). University Dropouts in Italy: Are Supply Side Characteristics Part Of The Problem?. *Econ. Anal. Policy*, 49, 108–116. Erişim Adresi: <file:///C:/Users/Windows%2010/Downloads/sustainability-10-00954.pdf>
- Gobillon, L., Meurs, D., Roux, S. (2015). Estimating Gender Differences in Access To Jobs. *Journal of Labor Economics*, 33(2), 317-363.
- Güçlü, A. (2019). *Üniversiteyi Terk eden Sayısı Neden Artıyor*” Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/abbas-guclu/universiteyi-terk-eden-sayisi-neden-artiyor-2835795>
- Gürbüz, S., Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Hibbs, D. A., Jr. (1987). *The American Political Economy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hotho, J., Minbaeva, D. B., Muratbekova-Touron, M., Rabbiosi, L. (2020). Coping with Favoritism in Recruitment and Selection: A Communal Perspective, *Journal of Business Ethics*, 165, 659–679.
- ILO. (2012). World of Work Report 2012. Geneva.
- Jahoda M. (1979). The Impact of Unemployment in the 1930s and the 1970s. *Bulletin of the British Psychological Society*, 32, 309-314.
- Jahoda, M. (1981). Work, Employment and Unemployment: Values, Theories, and Approaches in Social Research”, *American Psychologist*, 36(2), 184–191.

- Jahoda, M. (1988). Economic Recession and Mental Health: Some Conceptual Issues. *Journal of Social Issues*, 1988, 44 (4), 13-23.
- Julkunen, I. (2002). Social And Material Deprivation Among Unemployed Youth In Northern Europe, *Social Policy and Administration*, 36(3), 235-253.
- Kalaycıoğlu, E. (1984). *Çağdaş Siyasal Bilim, Teori, Olgu ve Süreçler*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kapani, M. (2012). *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Liem, R., Liem, J.H. (1988). Psychological Effects Of Unemployment Workers And Their Families, *Journal of Social Issue*, 1988, 44 (4), 87-105.
- Lorenzini, J., Giugni M. (2012). Employment Status, Social Capital, and Political Participation: A Comparison of Unemployed and Employed Youth in Geneva, *Swiss Political Science Review* 18(3): 332–351.
- Marx, P., Nguyen, C. (2016). Are The Unemployed Less Politically Involved? A Comparative Study of Internal Political Efficacy. *European Sociological Review*. 32(5), 634– 648.
- Maslow, A.H. (1962). Notes on Being Psychology. *Journal of Humanistic Psychology*, 2 (2), 47-71.
- Muñoz, J. (2012). *Unemployment And Political Apathy. Evidence From A Panel Survey in Spain (2010-12)*, Erişim Adresi: <https://www.recp.es/files/view/pdf/congress-papers/11-0/978/>
- Nie, N., Verba, S., Converse P. (1989). *Siyasal Katılma Kamuoyu ve Oy Verme Davranışı*. Çev. İ. Turan, T. Karamustafaoglu, Ankara: Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları.
- Ottosen, G. K., Thompson, D. N. (1996). Reducing Unemployment, A Case for Government Deregulation, ABC Clio Published.
- Pohlan, L. (2019). Unemployment and Social Exclusion, *Journal of Economic Behavior An Organization*, 164(2019), 273-299.
- Popp, S., Schels, B. (2008). Do You Feel Excluded? The Subjective Experience of Young State Benefit Recipients". *Journal of Youth Studies* 11 (2), 165 – 191.
- Sapançalı, F. (2005). *Sosyal Dışlanma*, İzmir: Dokuz Eylül Yay, ss. 14-15.
- Saraceno, C. (2002). *Social Exclusion: Cultural Roots and Diversities of a Popular Concept*, Columbia: Institute for Child and Family Policy at Columbia University Press.
- Schulte, B. (2002). A European Definition of Poverty. The Fight Against Poverty and Social Exclusion in The Member States Of The European Union", *World Poverty, New Policies To Defeat An Old Enemy*, Ed. By. P. Town and D. Gordon. London: The Policy Press.
- Schwarzer, R., Hahn, A. (1993). Negative Affect in East-German Migrants. Longitudinal Effects of Unemployment and Social Support. *Anxiety, Stress and Coping*, 6, 57–69.
- Scott, W. J., Acock, A. C. (1979). Socioeconomic Status, Unemployment Experience and Political Participation: A Disentangling of Main and Interaction Effects. *Political Behavior*, 1(4), 361–381.

- Seligman, M.E.P., Maier, S.F. (1967). Failure to Escape Traumatic Shock. *Journal of Experimental Psychology*, 1967, 74, 1-9.
- Sen, A. (1990). Gender and Cooperative Conflict. In Persistent Deprivations, Ed., by Irene Tinker. New York: Oxford University Press.
- Sen, A. (2000). Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny. Manila: Office of Environment and Social Development, Asian Development Bank. Erişim adresi: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/29778/social-exclusion.pdf>.
- Silver, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms, *International Labour Review*, 133(5/6), 531-578.
- Silver, H., Daly, M. (2008). Social Exclusion and Social Capital: A Comparison and Critique, *Theory and Society*, Springer Publications, Vol.37.
- Stoilkovska, A., Ilieva, J., Gjakovski, S. (2015). Equal Employment Opportunities in the Recruitment and Selection Process of Human Resources. *UTMS Journal of Economics*. 6 (2): 281–292A
- Tisch, A., Wolff, J. (2015). Active Labour Market Policy and Its Outcomes: Does Workfare Programme Participation Increase Self-Efficacy in Germany? *International Journal of Sociology and Social Policy*. 35(1/2), 18–46.
- Turan, İ. (1986), *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İstanbul: Der Yayınları.
- United Nations (Birleşmiş Milletler). (2016). Report on the World Situation 2016, Erişim adresi: <https://www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/full-report.pdf>
- Walker, A., Walker, C. (1997). *Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990s*, London: Child Poverty Action Group.
- Warr, P., Jackson, P. (1988). Factors Influencing the Psychological Impact of Pro-longed Unemployment and Reemployment. *Psychological Medicine*. 1988, 15, 795- 807.
- Winkelmann, L., Winkelmann, R. (1998). Why Are the Unemployed So Unhappy? Evidence From Panel Data, *Economica*. New Series, 65(257). 1-15.